

PHYSIONOTRACIEN OG DENS UDØVERE

AF

O. H. CLEMENTSEN

I Det kgl. Biblioteks righoldige Kort- og Billedafdeling findes enkelte mindre Special-Samlinger, som endnu nævnes ved Giverens Navn. Blandt disse findes ogsaa en Samling af Medaillon-Portrætstik forestillende Danske og Norske, den saakaldte „Agerholms Samling“, skænket Biblioteket af forlængst afdøde Kaptajn Edvard Valdemar Agerholm (1825-1887). Denne Samling har i de senere Aar, - uden Tvivl paa Grund af den voksende Interesse for Slægtshistorie, - været en meget benyttet Kilde for personalhistoriske Forskere, idet Portrættet jo er nær tilknyttet Personalhistorien. Samlingen er i Aarenes Løb bleven forøget, samtidig er Antallet af ubekendte Stik formindsket. Man kan maaske undres over, at det ikke er lykkedes Samleren at identificere flere af Medaillon-Portrætstikkene, da han dog har haft denne specielle Kunstarts korte Periode paa ret nært Hold.

Samlingen rummer i Dag 363 identificerede Portrætter, enten i Original eller i fotografisk Gengivelse, og fordeler sig i følgende Grupper:

Portrætter stukket af franske Kobberstikkere: Bouchardy 13, Chrétien 122, Quenedey 24; af danske: Andreas Flint 188, forskellige danske Kobberstikkere 8 og Anonyme 8.

Malthe Conrad Bruun (Malte-Brun) tegnet af Fournier, stukket af Chrétien, Paris.

Den til Grund for Medaillon-Portrætsticket liggende Opfindelse synes at være en „Perspective Table“, som 1770 blev offentliggjort i London af Benjamin Martin, der paa sin Side tilskrev Sir Christopher Wren Æren for Opfindelsen. Metoden blev dog først for Alvor benyttet i den franske Kobberstikker *Gilles-Louis Chrétien's* Atelier. Det nye ved Metoden var, at Portrættet fremstilledes ad mekanisk Vej, saaledes at det derved blev mere vellignende end tidligere kobberstukne Portrætter. Portræterne er alle udført i Profil snart til højre, snart til venstre og omfatter kun Hoved og Buste. Chrétien's Stik er alle cirkulære, med Undtagelse af et enkelt ovalt, medens der mellem Quenedey's Stik findes flere ovale og kvadratiske.

Chrétien er født i Versailles 5. Februar 1754, han var oprindelig Violoncellist i det kongelige Kapel i Paris, en Stilling han dog mistede under Revolutionen, men senere vandt tilbage under Napoleon. Han gav sig af med at komponere, men ved Siden af Musikken syslede han ogsaa med Tegning af Portrætter, samt med mekaniske Instrumenter; i 1787 opfandt han, eller snarere videreudformede paa Grundlag af Martin's „Perspective Table“, et Apparat, som bestod af en snild Kombination af et Visér og to Parallelogrammer; dette kaldte han „physionotrace“, sammensat af Ordene „physionomie“ og „tracer“. Hvorledes Apparatet saa ud, forblev en Gaade gennem mange Aar, franske Museumsfolk og Teknikere, som var interesserede heri, forsøgte at hæve Sløret, men uden Resultat, indtil det lykkedes afdøde François Courboin, Conservateur du département des estampes à la Bibliothèque Nationale i Paris, at finde Tegningen til Quenedey's Apparat.

Som det vil ses af efterfølgende Gengivelse var det et stort Apparat paa et Træstativ med tre Ben, bestaaende af et firkantet Skelet ca. 1,72 m højt og 65 cm bredt, paa hvis Bagside var anbragt en Karton som Tegnebræt, forsynet med et Stykke Papir. Apparatets Bevægelser blev dirigeret gennem et Visér. Paa Bagsiden bevægede sig desuden seks Linealer, der med den lange dannede to Parallelogrammer, hvis lange Arme var samlet i en Afstand af 35 cm fra hinanden, hver Arm var 67 cm lang. Af de tre smaa Arme, hver paa 35 cm, løb den nederste paa Tværstænger med 23 cms Mellemlum, hvorved den kun kunne bevæge sig vandret, den midterste fulgte blot Bevægelserne fra den øverste korte Arm, der fortsatte i en Stang, som ialt var 1,07 m lang, den løb i en Glideskinne, der var anbragt paa Toppen af Apparatet, og stak mer eller mindre op over dette, alt efter som den, der betjente Apparatet, bevægede den.

Viséret paa Siden af den lange Lineal var en Rammesøger med to Traade, der krydsedes i en ret Vinkel og havde til Formaal at fastholde Operatørens Blik paa en Linie, som var i samme vinkelrette Forhold til

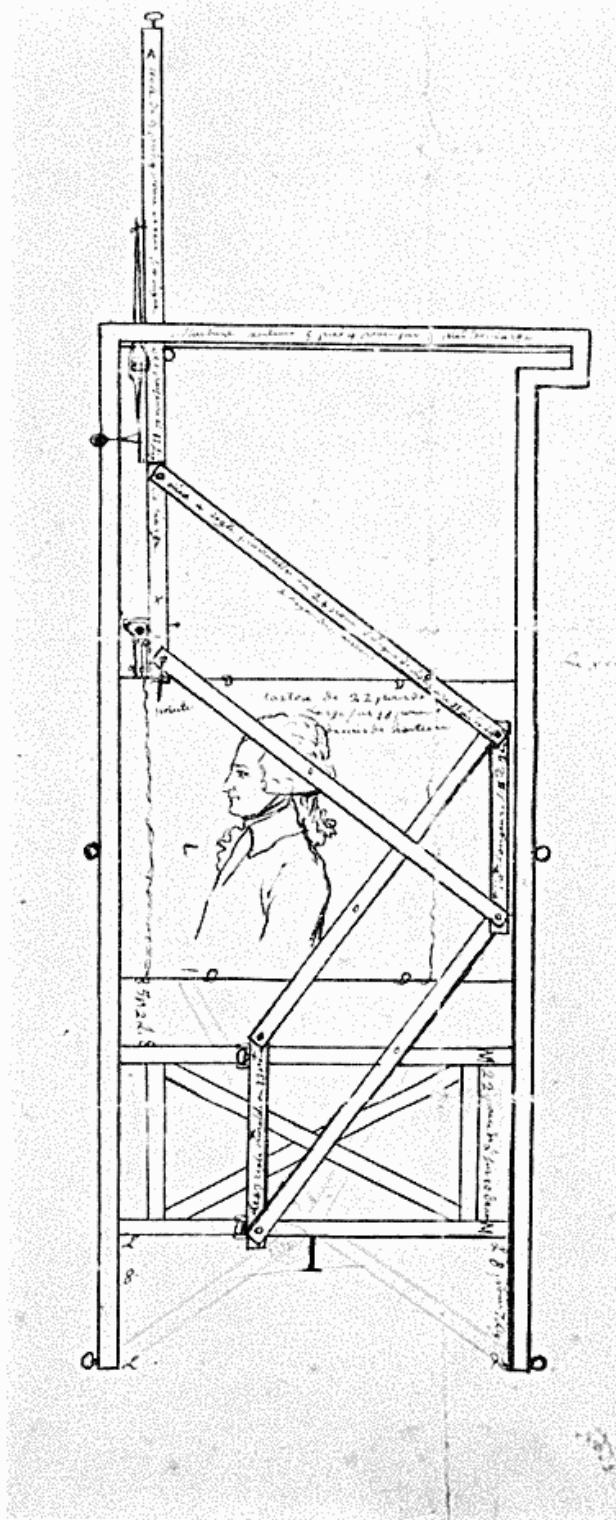
Maskinens og Modellens Plan. Den nederste Ende af denne Lineal var forsynet med en Blyant, hvis Spids hvilede paa Papiret. Foran Apparatet (naturligvis i Sigteretningen) anbragtes den Person, som skulle foreviges, denne satte sig parallel med dette, saaledes at Profilen aftegnede sig skarpt, og maatte derefter forholde sig helt ubevægelig under Processen. Samtidig holdt Operatøren fra den anden Side af Apparatet Øjet mod Søgeren, idet han førte dennes Midtpunkt langs alle de vigtigste Konturer paa Modellens Hoved, Buste og Paaklædning. Den til Instrumentets lange Lineal fastgjorte Blyant fulgte nøje Sigtekornets Bevægelser og fæstnede de tilsvarende Træk paa Tegnepapiret.

Resultatet blev et retvendt Portrætcroquis i naturlig Størrelse, udført med stor Nøjagtighed, og som Tegneren nogle Øjeblikke efter kunne forelægge sin Klient, omtrent som det ses fremstillet paa Tegningen af dette fantasifulde Instrument; men der er næppe Tvivl om, at det var af Betydning, at Apparatet blev betjent af en Kunstner.

Med en i en Pantograf indsat Naal kunne man derpaa indridse Portrættet i den ønskede formindskede Størrelse, paa en ud for Naalen anbragt Kobberplade. De Aftryk som toges af Kobberpladen fremkom naturligvis spejlvendt i Forhold til Forlægget. De fleste Aftryk er med sort Farve paa hvidt Papir, men forskellige røde o. a. Farver benyttes ogsaa, ligesom lyserrødt Papir forekommer.

Til at begynde med udførte Chrétien sine Stik alene for sin Fornøjelse, men den 5. Maj 1788 nedsatte han sig som Kobberstikker, og arbejdede sammen med Tegneren Edme Quenedey, dog det varede ikke længe før der opstod Strid imellem dem, hvorefter Quenedey nedsatte sig som Chrétien's Konkurrent, idet han reklamerede med at anvende „physionotrace“ Apparatet. Chrétien har sikkert følt den haarde Konkurrence, som foranledigede ham til at indrykke et Indlæg i „Journal de Paris“ for 24. December 1789, hvori han gør Publikum opmærksom paa, at han er flyttet fra Versailles til Paris for bedre at kunne betjene sine Kunder, og at han har indrettet sit Atelier i Cloître-Saint-Honoré. Endvidere meddeler han, at han har afbrudt Forbindelsen med Quenedey, og nu arbejder sammen med Miniaturmaleren Fouquet, samt at han vedblivende tegner Portrætter til den tidligere billige Pris, og Publikum vil desuden kunne bese hans Arbejder i Atelieret. Hans Indlæg i Avisen maa have hjulpet, for hans nye Metode at tegne Portrætter paa blev en stor Succès; den var forholdsvis nem for Kunstneren og billig for Publikum, saa selv jævne Borgere kunne overkomme at lade sig tegne „en physionotrace“.

Chrétien fik en meget betydelig Søgning i sit Atelier, ja selv i Rædselsperioden søgte unge og smukke Damer Opfinderen af Physionotracen, for

Quenedeys Tegning af Physionotraci-Apparatet. Formindsket Gengivelse efter Original i Bibliothèque Nationale, Paris.

I venstre Side læses: A règle de 3 pied 4 ponce de eauc s. 4 Ligne des paiseure et 11 Lig de Large (A Lineal paa 3 Fod og 4 Tommers Højde (107 cm) Gange 4 Liniers (9 mm) Tykkelse og 11 Liniers (25 mm) Bredde). / pointe ([Blyants]spids) / } 5 p. 2 L. { (5 Tommer og 2 Linier (14 cm)) / L / 8 / L

I Midten læses: Machine auteure 5 pied 4 ponce sur 2 pied de Large (Apparat Højde 5 Fod og 4 Tommer (172 cm) Gange 2 Fods (65 cm) Bredde). / Les 4 regle paralleles on 24 ponce 9 Ligne de Longeure 11 Li de La (de 4 parallele Linealer har en Længde af 24 Tommer og 9 Linier (67 cm) [og] 11 Liniers (25 mm) Bredde). / Carton de 22 ponce de Large sur 18 ponce et demis de hauteur (Karton paa 22 Tommers (59½ cm) Bredde Gange 18½ Tommers (50 cm) Højde). / Les 3 regle parallele on 13 ponce / de Longeure s. 4 de L 11 (de 3 parallele Linealer er paa 13 Tommers (35 cm) Længde Gange 4 [Liniers Tykkelse (9 mm)] paa 11 [Liniers (25 mm)] Bredde).

Forneden til højre læses: M / 22 ponce de L sur 10 de au (22 Tommers (59½ cm) Længde Gange 10 (27 cm) i Højden). / M / L 8 ponce 7 Lig L (L 8 Tommer og 7 Linier (23 cm) L).

Med Sigteapparatet, der sidder paa venstre Side af Linealen A, følges Linierne i det Ansigt, man vil tegne. A ses her i sin øverste Venstrestilling. Den kan forskydes lodret og sidelæns. Bevægelserne følges af Blyantsstiften, angivet paa Illustrationen som „pointe“, og aftegnes paa et Papir anbragt over Kartonen midt i Stativet.

at lade sig portrættere, uagtet de løb den Risiko paa Vej til Passage-Honoré at møde den frygtede Revolutionskærre. Det var dog ikke saaledes, at man lige fra Gaden kunne gaa op til Chrétien og lade sig tegne, man maatte i Forvejen aftale Tiden, og der blev udstedt et Bevis, og som oftest betalt et a conto Beløb. Der er på Bibl. Nat. bevaret et saadant Bevis, som gav Ret til en Séance den 20. pluviôse, altsaa 8. eller 9. Februar, Kl. 12 Middag. Saafremt Kunden ikke mødte til den angivne Tid, mistede han sin Ret saavel til Séancen, som til det a conto betalte Beløb.

Efter 10 Dages Forløb modtog man Aftrykkene. Kobberpladen og 12 Aftryk kostede 24 Livres. Ved at betale en halv Gang mere end den sædvanlige Pris opnaede man at faa Aftrykkene to Dage efter Séancen. Man kunne ogsaa faa Stikkene kolorerede – disse er ganske henrivende udført – samt Miniaturmalerier paa Elfenben.

Undertiden støder man ogsaa paa Stik, som er udført i rødlig Tone for Mandsporætter og blaalig for Dameporætter.

Den store Succès bevirkede, at Chrétien Aar I (1793) paa Salonen i Paris udstillede 100 Portrætter, Aar IV (1796) 600, og de følgende Aar endnu flere.

Stikkene maaler alle ca. 6 cm i Diameter, og kun enkelte er forsynet med Navn, men under Medaillonens Rand læses med mikroskopisk Skrift en variabel Ordlyd:

1° Portrætter graveret af Chrétien alene:

Dess. av. le phys. inv. par Chr.

Dess. et gr. p. Chrétien, inv. du Physionotrace rue St. Honoré en face l'Oratoire N° 152 à Paris.

2° Portrætter graveret af Chrétien og tegnet af Quenedey:

Dess. p. Quenedey gr. p. Chrétien inv. du phys.

Dess. p. Quenedey av. le phys. inv. p. Chr.

3° Portrætter graveret af Chrétien, tegnet af Fouquet:

Dess. p. Fouquet gr. p. Chrétien inv. du physionotrace rue St. Honoré Nos 45 et 133, à Paris, vis-à-vis l'Oratoire.

Dess. p. Fouquet gr. p. Chrétien inv. du physionotrace passage St. Honoré à Paris.

Dess. p. Fouquet gr. p. Chrétien inv. du physionotrace cour St. Honoré à Paris.

Dess. p. Fouquet gr. p. Chrétien inv. du physionotrace cloître St. Honoré à Paris.

4° Portrætter graveret af Chrétien, tegnet af Fournier:

Dess. p. Fournier gr. p. Chrétien inv. du physionotrace rue St. Honoré Nos 45 et 133 à Paris vis-à-vis l'Oratoire.

Dess. p. Fournier N°s 45 et 133 gr. p. Chrétien inv. du physionotrace rue St. Honoré vis-à-vis l'Oratoire à Paris.

Dess. p. Fournier gr. p. Chrétien inv. du physionotrace rue St. Honoré N° 45 à Paris vis-à-vis l'Oratoire.

Gr. p. Chrétien. Dess. p. Fournier.

Chrétien havde saaledes under hele sin Kunstnerperiode i Paris Atelier i Rue St. Honoré, dog med skiftende Husnumre.

Udførelsen fra Forlægget til den lille Medaillon var sikkert Resultatet af det mere personlige Arbejde, saavel af Kunstneren som af Gravøren. Chrétien's Portrætter synes teknisk gennemarbejdet og smukt udført og fik af samtidige Kendere Ros for Trækkenes Finhed; men sikkert er en Del af Portrætterne noget flatteret – en lille Indrømmelse til Kundernes Forfængelighed.

Hvad Forlæggene angaar, saa kendes disse – i hvert Fald her i Landet – kun fra Chrétien og hans to Kunstnere Fouquet og Fournier's Haand, hvilket kunne tyde paa, at Chrétien har anvendt en anden Fremgangsmaade, end f. Eksp. Quenedey, dog ses paa Figuren af Quenedey's Apparat Tegningen i stort Format. Disse Blyantstegninger, i trekvart naturlig Størrelse, paa lysrosa Papir, maaske for at præsentere sig smukkere, er overordentlig sirligt udførte, men er desværre meget sjældne, dog kendes af Danske og Norske Portrætterne af General Frederik Caspar Conrad von Frieboe og Generalinde Gertrud Cathrine von Frieboe, født Bodenhoff, hver i to forskellige Udførelser, Peter Andreas Heiberg, Stortingsmand, Konsul Wollert Konow, Kammerherre Wilhelm Bernhard von Linstow og Etatsraad, Konsul Hans West. Disse nævnte Tegninger findes ligeledes i Det kgl. Biblioteks Billedsamling enten i Original eller fotografisk Gengivelse.

Kobberpladerne til Stikkene er ikke slet saa sjældne, de dukker op imellem Aar og Dag, fra gamle Skuffer og Chatoller, og er ofte saa vel bevarede, at det er muligt at tage udmærkede Aftryk med dem, som kun mangler de gamle Stiks Patina, for at være lige saa smukke.

Som et Kuriosum kan nævnes, at det foruden Franske er fortrinsvis Danske, som er portrætterede af Chrétien, fordi Danmark paa det Tidspunkt var det eneste Land i Europa, som ikke var i Krig med Frankrig.

Den danske Legationssekretær i Paris, Alexandre Guillaumo, Søn af Geheimekonferensraad, kgl. dansk Gesandt Christopher Vilhelm Dreyer, var meget interesseret i Chrétien's Kunst, og det var især ham, der tilskyndede de Danske i Paris til at lade sig tegne af Chrétien.

Af de 122 identificerede Portrætter af Danske og Norske, som er stukket af Chrétien er 24 i Uniform, 87 Civile og 11 Damer.

„La grande Encyclopédie“ anfører, at vi kan være Chrétien taknemmelig for, at der findes enestaaende autentiske Portrætter af Mænd som Carnot, Isnard, Mirabeau, Pétion, Robespierre og Mme Roland, ikke at forglemme det smukke Stik af Napoleon som Førstekonsul; men ogsaa vi maa være ham Tak skyldig, og glæde os over de mange bevarede Portrætter af danske Pariserfarere fra omkring 1800 Tallet.

Chrétien helligede Musikken de sidste Par Aar af sit Liv, efter at han havde overdraget sit Atelier til Kobberstikkeren *Bouchardy*. Chrétien døde i Paris 4. Marts 1811. Kobberstikkeren *Bouchardy*, som kaldte sig „le successeur de Chrétien“, havde til at begynde med sit Atelier i Palais Royal No. 82, men flyttede kort efter til Rue neuve des petits champs No. 33. Grunden har nok været, at han her var i Nærheden af det mondæne Strøg, og at Konkurrenten *Quenedey* boede i samme Gade, kun en halv Snes Huse derfra. Han opnaaede imidlertid ikke nær den Succès som hans Forgænger; man søger forgæves efter hans Navn i franske Kunstnerleksika, og han har næppe virket stort længere end til 1820.

Der kendes fra hans Haand kun 13 Stik af Danske, heraf 4 i Uniform, 8 Civile og 1 Dame. Han udførte sine Portrætter paa lys Grund i Modsetning til Chrétien's mørke Baggrund.

Under Medaillonon paa hans Stik læses, ligeledes med mikroskopisk Skrift:

Dess. et gr. par Bouchardy succ^r de Chrétien inv. du Physionotrace Palais Royal N° 82 à Paris, eller rue neuve des petits champs N° 33 à Paris.

Den tredie franske Kobberstikker, som anvendte Metoden, var Maleren *Edme Quenedey*, der kaldte sig „dessinateur au physionotrace“. Han er født i Ricey-haut i Departementet Aube 17. December 1756. Efter at have gennemgaaet en Tegneskole i Dijon, og efter et Ophold i Rom paa et Stipendium, kom han paa l'École des beaux-arts i Paris. Da Chrétien begyndte sin Virksomhed, tegnede *Quenedey*, som allerede nævnt, hans Portrætter, han var saaledes den første, der kom til at betjene Chrétien's nye Apparat. Forbindelsen mellem dem varede kun kort, hvorefter *Quenedey* lærte selv at gravere.

Allerede den 21. juli 1788 indrykker han et Prospekt i „Journal de Paris“, hvis Indhold er omtrent som Chrétien's Indlæg, blot fremfører han, at der kan tages 2000 Aftryk af Kobberpladen. Allerede i November s. A. udfører han 300 Stik, og et Aar senere havde han naaet de 1000, det vil altsaa sige, at han mindst har haft to Kunder daglig. Der er næppe Tvivl om, at han har været en vindskibelig Mand, som foretrak Masseproduktionen og lagde mindre Vægt paa Detaillerne.

I Begyndelsen af 1796 forlader han pludselig Paris sammen med sin

Frederik Christian Raben tegnet og stukket af Bouchardy, Paris.

Familie – han har maaske følt Jorden brænde under sig paa Grund af de usikre Forhold – og rejser til Bruxelles og Gand, hvor han fortsætter sin Virksomhed; men heller ikke her følte han sig sikker, for allerede i Slutningen af Aaret rejser han til Hamborg, for at tage Ophold der. I „Hamburger Nachrichten“ for 10. Juni 1797 anbefaler han sig til Publikum paa Fransk, han forlanger 15 Mark for 15 Portrætter, og hvis Portrættet ikke ligner, skal der ikke betales for det. Under sit 5 aarige Ophold i Hamborg har han stukket en lang Række af Byens Borgere, men henimod Somren i 1801 pakker han igen sin Kuffert og rejser tilbage til Paris, hvor han, tro mod sit gamle Kvarter, installerer sit Atelier i rue Neuve des petits champs No. 1284 og her fortsætter sin afbrudte Virksomhed. Han bringer sig atter i Erindring hos Pariserne, meddeler at han er kommet tilbage efter sit Ophold i Udlandet paa fem Aar og anbefaler sig til Publikum.

I de første Aar mærkede han Konkurrencen fra Chrétien, men efter dennes Død er han den dominerende Portrætkunstner. I 1812 udstiller han for første og sidste Gang et stort Antal Portrætter paa Salonen i Paris. Omkring 1814, hvor Frankrig skifter Statsstyrelse, skifter samtidig Paris Smag, Physionotracens gode Tid er forbi, den er ikke mere paa Mode, nu var det kun enkelte forsinkede Provinsboer, som lod sig tegne, og efter 1820 er det kun smaat med Quenedey's Kunder. Grunden var maaske ogsaa, at Dragterne, baade de mandlige og kvindelige, under Louis XVIII og Charles X mere egnede sig til Karikaturtegning.

Quenedey har været en meget produktiv Kunstner; hvor mange Por-

trætter han har stukket, er vanskelig at sige, men de beløber sig nok til flere Tusinde. I de forskellige Museer og Biblioteker i Paris findes store Samlinger af hans Portrætter, f. Eks. i Cabinet des estampes de la Bibliothèque Nationale 2800, i Musée de Carnavalet 600 og i Bibliothèque d'art et d'archéologie 250. Blandt hans Portrætter maa nævnes Louis XVIII, Leopold I af Belgien og Don Pedro, Kejser af Brasilien. Derimod kendes kun 24 Stik af Danske, hvoraf 6 Uniformerede, 15 Civile, 1 Dame og 2 Børn, som er stukket af ham, heraf flere ovale. Aarsagen til de faa Portrætter af Danske maa vel bl. a. søges i de daarlige økonomiske Forhold herhjemme, som ikke tillod unødvendige Rejser til Udlandet.

De cirkulære Stik maaler alle ca. 6 cm i Diameter, og kun undtagelsesvis er de forsynet med Navn, men under Medaillonen eller over nederste Stikrand læses ligeledes med mikroskopisk Skrift en variabel Ordlyd:

- 1° Quenedey Del. et Sculp. cum Phys.
- 2° Dess. et gravé avec le phys. par Qd. rue Croix-des-Petits-Champs, N: 10, à Paris.
- 3° Dess. et gravé avec le physionotrace par Quenedey, rue Croix-des-Petits-Champs N° 10.
- 4° Dess. et gravé avec le physionotrace par Quenedey, rue Croix-des-Petits-Champs N° 10 et 81.
- 5° Dess. et gravé avec le phys. par Quenedey, Cour des Fontaines, N° 1111, au ci-devant Palais-Royal.
- 6° Dess. au physionotrace et gravé par Quenedey, à Bruxelles.
- 7° Dess. au physionotrace et gravé par Quenedey à Hambourg.
- 8° Dess. et gravé avec le physionotrace par Quenedey à Hambourg.
- 9° Dess. au physionotrace et gravé par Quenedey à Hambourg, hinter St. peter.
- 10° Dess. au physionotrace et gravé par Quenedey à Hambourg, derrière St. Pierre.
- 11° Dess. au physionotrace et gravé par Quenedey, rue Neuve-des-Petits-Champs N° 1284.
- 12° Dess. au physionotrace et gravé par Quenedey, rue Neuve-des-Petits-Champs, N° 15, à Paris.
- 13° Drawn with the physionotrace and engraved by Kennedy N° 15 rue neuve des petits champs, Paris. (Denne Underskrift paa engelsk maa være af Hensyn til Udlændinge.)

Endelig skal bemærkes, at man kan støde paa Dobbeltportrætter f. Eks. af Ægtefæller, men de er meget sjældne.

Quenedey's Originaltegning til Physionotrace Apparaten findes i Dag i Bibliothèque Nationale i Paris, Maskinen fandtes i sin Tid i Conserva-

Johan Jacob Frølich tegnet og stukket af Edme Quenedey, Paris.

toire des arts et métiers, men er vel i Tidens Løb faldet fra hinanden og smuldret bort, for tilsidst at blive kasseret. Han har desuden efterladt sig et Katalog, hvori han har opnoteret mange af Navnene paa Portrætternes Indehaver og vedføjet et Bogstav og Løbenummer, som gaar igen paa Stikkene, desuden er flere af disse forsynet med Aarstal.

Kataloget er næppe autentisk, det er skrevet af en Damehaand, maaske af Quenedey's Datter, som antagelig har rekonstrueret det, forøvrigt skal det vrimle med orthografiske Feil. Kataloget er skænket til „Bibliothèque de la ville de Paris“.

Quenedey døde i Paris 15. Februar 1830, og da han havde lukket sine Øjne, eksisterede denne specielle Kunstart ikke mere.

Af andre mindre kendte, men samtidige, franske Kobberstikkere, som ogsaa har betjent sig af „physionotrace“ Metoden, skal nævnes: *François Gonord*, der til en Begyndelse klippede Silhouetter, men senere tegnede og graverede smaa Portrætter i Haag; under Medaillonon paa hans Stik læses: 1° Dessin. au physionotrace et gravé par Gonord dans le pooten K. 104 à la haye. 2° Dessin. au physionotrace gravé par Gonord à la haye., samt Kobberstikkeren *Godefroy* under hvis Stik læses: G^c et d^{me} par Godefroy à Paris, og endelig Kobberstikkeren *Roy*, der paategner sine Stik med: 1° Dess. et gravé par Roy, rue des vieux Augustins N° 30. 2° Roy d. L. Bonvallet s. Disse tre Kobberstikkere har, saa vidt vides, ikke stukket Portrætter af Danske.

Til Amerika overførtes „physionotracen“ af et Bysbarn til Quenedey den unge Adelsmand *Charles-Balthazar-Julien Fevret de Saint Memin*, og den

anvendte Metode, blev meget populær. Saint Memin havde haft en nogen omskiftende Tilværelse; han er født i Dijon 1770, bestemte sig til at gaa Militærvejen, og opnaede ogsaa Oberstløjtnants Rang, men under Revolutionen foretrak han i 1793 sammen med sine Forældre at emigrere til Amerika, hvor han tog Ophold i New York, og da han havde et udpræget Talent for Tegning og Mekanik, gav han sig til at tegne Landskaber, som han solgte for at leve, samtidig med at han med stor Energi lærte at gravere.

En Landsmand i New York gav ham Idéen til at kaste sig over physionotrace Metoden, som paa det Tidspunkt var ganske ukendt i Amerika, og som sikkert ville give ham et bedre Udkomme end Landskaberne. Det lykkedes virkelig til sidst for ham at rekonstruere Chrétien's Apparat, gennem en Beskrivelse uvist hvorfra.

Han antog en ekspatrieret Landsmand *Valdenuit* som sin Medhjælper. Denne var kommen nogle Maaneder senere til Amerika end han selv. Valdenuit vender allerede i September 1797 tilbage til Frankrig, hvor han dør 1846, 83 Aar gammel, uden at efterlade sig ret mange kunstneriske Spor. Paa de enkelte Stik, som kendes fra hans Haand, læses under Medaillonens Rand: Drawn by Grimaldi engraved by Valdenuit N. York, samt et Aarstal.

St. Memin virkede foruden i New York, bl. a. i Philadelphia, Washington og Baltimore; han levede næsten tyve Aar i Amerika, i hvilket Tidsrum han har tegnet ca. 800 Portrætter, som kendes. Disse findes i flere Biblioteker og Museer i New York; det mest kendte er Portrættet af U.S.A.'s Præsident Thomas Jefferson. Ogsaa St. Memin's Portrætter er cirkulære og i Profil, de maaler ca. 6 cm i Diameter. Portrætterne er gennemgaaende smukt udført, men større end de sædvanlige, idet de næsten udfylder hele Medaillonens Rand og kun har lille Baggrund. Under Medaillonens Rand læses: Drawn & Engr^d by St. Memin, og den paa-gældende Bys Navn.

Da Monarkisterne igen kommer til Magten i Frankrig, forlader St. Memin Amerika i 1814, og rejser tilbage til sin Fødeby Dijon; men efter sin Hjemkomst opgiver han Portrætkunsten, maaske paa Grund af daarlige Øjne. Han faar en Ansættelse, som Conservateur ved Byens Museum, og dør 1852.

Imidlertid var Physionotrace Metoden kommen til Danmark, hvor Kobberstikkeren *Andreas Flint* blev dens Udøver. Andreas Flint er født i København 4. Marts 1767, han gennemgik Det kgl. Akademis forskellige Skoler, og erhvervede alle dets Præmier og Medailler, saaledes den lille Guldmedaille den 19. Marts 1792 for et Stik forestillende „Moses ved den

brændende Tornebusk“ efter Nic. Poussins Maleri, samt den store Guldmedaille den 31. Marts 1794 for et Stik efter Luca Giordanos „Abels Død“.

I Maanedskriftet Iris for Februar 1794 findes en „Bedømmelse af Elevernes Exhibizion paa Konstakademiet for Guldmedaillerne i Aaret 1793 af Hr. Assessor Bärens“ som skriver: „Blandt Kobberstikkerne udmærker sig Flint . . . Hans Flid og naturlige Anlæg ere øjensynlige, og nærværende Tegning viser tilfulde, hvorvidt han, der er bekendt for en slittig ung Mand, vil kunne bringe det i Tegningen (som er maaskee det vigtigste for en Kobberstikker, og hvori mange store Kobberstikkere, selv en J. C. Wille, staaer tilbage), naar han gaaer frem ad med samme Skridt, som han har begyndt, og uafsladelig, med Flid og Opmærksomhed bliver ved at tegne baade efter levendes Model og gode Malerier.“

Han var saaledes oprindelig en talentfuld Kunstner, men de daarlige økonomiske Tider, som Landet befandt sig i, tvang ham imidlertid for dog at leve til at kaste sig over Physionotracien. I August 1812 udstiller han 145 Portrætter paa Udstillingen af indenlandske Kunst- og Flids-Frembringelser paa Østergade N° 14, og hans Portrætter blev meget rosende omtalt. En Anmelder i Bladet „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ 1. Sept. 1812 skriver: „Igaar var jeg atter paa Udstillingen. Som jeg kom ind ad Døren til det andet Værelse stødte jeg om Hjørnet paa en Sværm af Mennesker, som betragtede en Hoben Portrætter af Kobberstikker Flint. Ligheden kan jeg som ubekjendt i Hovedstaden ikke bedømme, men fra alle Kanter hørte jeg mumle, det er den Statsminister, den Kjøbmand, den Officier, den Frue, og Gud veed, hvormange Mænd og Qvinder, som jeg deels kjendte, deels ikke kjendte af Navn. Jeg troede mig at være i London eller Paris, hvor man har lignende vakre Samlinger“.

Landets fortvivlede Pengevæsen og de stadig nedadgaaende Konjunkturer, som i Slutningen af 1816 har virket lammende paa mangfoldige, ramte naturligvis særligt haardt Kunstnerne, som kun havde deres Kunst at leve af. Flints økonomiske Forhold var paa dette Tidspunkt saa slette som aldrig før; han forsøger at tilbyde Kongen en Samling paa omtrent 300 Medaillon-Portrætstik for 400 Rdlr. N. V., som han selv havde stukket efter Chrétien's Metode. Indstillingen lød paa, at man ikke burde anbefale at afkøbe den omtalte Samling, men derimod at tildele ham et Gratiale.

Det kan kun beklages, at denne Samling ikke blev købt af Kongen, da den i saa Fald utvivlsomt ville være blevet bevaret for Efterverdenen og maaske tilmed i identificeret Stand. Forklaringen paa, at der findes saa mange Portrætter af Personer, hvis Navn ikke kendes, maa tildels søges i

Rasmus Nyerup tegnet og stukket af Andreas Flint, København, 1802.

at denne Samling ikke kom i Offentlighedens Eje paa et Tidspunkt, hvor Identifikationen nemt kunde foretages.

Den lange Række af Ansøgninger fra Flints Haand tegner unægtelig Billedet af en fortrykt Kunstner, hvis uomtvistelige Talent aldrig naaede sin fulde, naturlige Udvikling, fordi Fattigdommens Tyngde laa over ham som knugende Lænker. Det var paa den Tid en ganske selvfølgelig Sag at ansøge om Understøttelser og Laan af Kongens Kasse, og dette praktiseredes af saavel Statsministre, som Godsejere, Embedsmænd og Kunstnere, saaledes at disse Understøttelser paa ingen Maade havde Karakteren af Almisser.

Den Karakteristik, som Fonden ad usus publicos (8.3.1799, Bd. I, 1897, S. 210) i en af sine Indstillinger giver af Kunstnere paa den Tid, passer sikkert ogsaa paa Flint, naar det hedder, at den „liden Afsætning, danske Kunstnere har paa deres Arbejde, tvinger dem imidlertid til, for at opholde Livet, at sysselsætte sig med mekaniske eller tankeløse smaa Arbejder, der søvndysse Geniet og sløvgjøre dets luende Følelser for det sande Store.“ Det var vistnok en lovlig akademisk Betragtning, da det dog vides, at end ikke en Kunstner som C. W. Eckersberg (1783-1853) undsaa sig for at tjene sit Brød ved derunder hørende Arbejder, som han udførte for „Hofmekanikus“ Hans Heinrich Plötz (1747-1830), og vedblev dermed indtil kort før sin Udnævnelse til Professor ved Kunstakademiet.

Andreas Flint var saa godt som uden hjemlig Konkurrence; tidligere var det forbeholdt Pariserfarere at lade sig tegne „en physionotrace“ hos Chrétien eller Quenedey i Paris, og da det ikke var Hvermands Sag i de

Frederikke Christiane Mourier, født Herbst, tegnet og stukket af
Andreas Flint, København.

Dage at foretage en Rejse til Paris, er det kun forstaaeligt, at mange benyttede Lejligheden til at lade „aftage sin Physionomi“ hos Flint. Det har sandsynligvis kun været meget beskedne Summer, som blev budt ham. Noget bestemt vides dog ikke herom. Man kan vistnok med Sikkerhed sige, at Flint ikke har stukket stort flere Medaillon-Portrætstik end de ca. 300 Stik, som han tilbød Frederik VI at købe, idet der findes 188 identificerede (nemlig 37 uniformerede, 97 Civile og 54 Dameportrætter) og kendes ca. 80 uidentificerede Portrætter, og nogle er selvfølgelig gaaet til Grunde i Aarenes Løb. Antallet er ikke stort i Forhold til Chrétien og Quenedey's Produktion, men man maa jo ikke glemme, at Voldenes København kun var en ganske lille By.

Disse Portrætter omfatter en Række af Adelige, Embedsmænd, Kunstnere, Købmænd, Officerer, Videnskabsmænd og Damer, ja og selvste Frederik VI. De maaler alle ca. 6 cm i Diameter og er kun sjældent forsynet med Navn, men undertiden læses under Portrættet et lille Rim. Enkelte har anvendt Portrættet som Titelkobber i deres Bøger. Flint har ligesom Chrétien og Quenedey anvendt mørk Baggrund foran Ansigtet, for at give Profilen mere Relief. Under Medaillonens Rand læses: A. Flint ad Vivum del. & sc.

Flint har været en flittig Kunstner. Foruden nogle større Arbejder, har han stukket Portrætter af de oldenborgske Konger, samt en lang Række af Datidens fremtrædende Mænd alle i oval Form.

De sidste Maaneder af Flints Liv nager Fattigdom og Sygdom ham, og

allerede 19. September 1824 bukker han under for en ondartet Nervefeber, kun 57 Aar gammel. Han døde i sit Hjem i Kristen Bernikowstræde N° 209. Døden er vel nærmest kommet som en Befrielse for ham.

Af andre samtidige Kobberstikkere, som dyrkede Portrætkunsten her i Danmark, kan nævnes *Gerhard Ludwig Lahde* (1765–1833), *Hans Heinrich Plötz*, *Oluf Olufsen Bagge* (1780–1836) og *Jacob Rieter* (1758–1823). De ovale og cirkulære Portrætter, som er udført af de her nævnte Kunstnere er altid i Profil; af de ovale er Hovedparten Kobberstik, medens de cirkulære som Regel kun delvis er graveret, delvis er udført i Akvatintamåneren, den saakaldte „manière mixte“.

Søger man gennem en Sammenligning at naa til en æstetisk Vurdering af Flint's Stik, da vil det kunne lønne sig at prøve denne i Belysning af hans Samtidige. Det er da ikke saa helt sikkert, at Flint vil gaa ud af Konkurrencen som den tabende. Vel er Chrétien's Stik langt sirligere, ofte blødere i Linierne – i teknisk Færdighed naar han utvivlsomt højere end Flint, men til Gengæld synes denne i rigere Maal at eje Kunstnerens Blik for og Evne til at gengive de individuelle Træk, som karakteriserer og levendegør.

Af hans Livs Forlis reddedes disse smaa henrivende Portrætter, som danner et interessant Billede af „le société“ i København paa Frederik VI's Tid, og disse vil leve for Efterverdenen. I Samraad med Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedafdeling har jeg udarbejdet en samlet Fortegnelse over eksisterende kendte Medaillon-Portrætstik af Danske og Norske, denne findes i Personalhistorisk Tidsskrift, 13. Række, 1. Bind 1952, med et Supplement i samme Tidsskrift, 13. Række, 4. Bind 1956.

Medaillon-Portrætstikket blev Silhouettens Efterfølger og Forløber for Daguerreotypien og Fotografien, og dermed var dets Rolle, efter ca. 40 Aars Forløb, udspillet; det kulminerede under Revolutionen og under Empiren; men om disse smaa charmerende Portrætter kan man sige, at de er historiske Dokumenter, de viser os Moderne i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, saavel i Klædedragt, som i Uniform og i Frisure, samt viser os hvilken Forandring, der er foregaaet med Mennesketyperne.

LITTERATUR

- O. H. Clementsen: Fortegnelse over Chrétien's Portrætstik af kendte Danske. 1921.
 O. H. Clementsen: Fortegnelse over Flints Portrætstik. 1924.
 O. H. Clementsen: „Medaillonportrætstikket“ i: Louis E. Grandjean og Albert Fabritius (red.): Den lille Portrætkunst i Danmark siden 1750. 1949.

allerede 19. September 1824 bukker han under for en ondartet Nervefeber, kun 57 Aar gammel. Han døde i sit Hjem i Kristen Bernikowstræde N° 209. Døden er vel nærmest kommet som en Befrielse for ham.

Af andre samtidige Kobberstikkere, som dyrkede Portrætkunsten her i Danmark, kan nævnes *Gerhard Ludwig Lahde* (1765–1833), *Hans Heinrich Plötz*, *Oluf Olufsen Bagge* (1780–1836) og *Jacob Rieter* (1758–1823). De ovale og cirkulære Portrætter, som er udført af de her nævnte Kunstnere er altid i Profil; af de ovale er Hovedparten Kobberstik, medens de cirkulære som Regel kun delvis er graveret, delvis er udført i Akvatintamåneren, den saakaldte „manière mixte“.

Søger man gennem en Sammenligning at naa til en æstetisk Vurdering af Flint's Stik, da vil det kunne lønne sig at prøve denne i Belysning af hans Samtidige. Det er da ikke saa helt sikkert, at Flint vil gaa ud af Konkurrencen som den tabende. Vel er Chrétien's Stik langt sirligere, ofte blødere i Linierne – i teknisk Færdighed naar han utvivlsomt højere end Flint, men til Gengæld synes denne i rigere Maal at eje Kunstnerens Blik for og Evne til at gengive de individuelle Træk, som karakteriserer og levendegør.

Af hans Livs Forlis reddedes disse smaa henrivende Portrætter, som danner et interessant Billede af „le société“ i København paa Frederik VI's Tid, og disse vil leve for Efterverdenen. I Samraad med Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedafdeling har jeg udarbejdet en samlet Fortegnelse over eksisterende kendte Medaillon-Portrætstik af Danske og Norske, denne findes i Personalhistorisk Tidsskrift, 13. Række, 1. Bind 1952, med et Supplement i samme Tidsskrift, 13. Række, 4. Bind 1956.

Medaillon-Portrætstikket blev Silhouettens Efterfølger og Forløber for Daguerreotypien og Fotografien, og dermed var dets Rolle, efter ca. 40 Aars Forløb, udspillet; det kulminerede under Revolutionen og under Empiren; men om disse smaa charmerende Portrætter kan man sige, at de er historiske Dokumenter, de viser os Moderne i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, saavel i Klædedragt, som i Uniform og i Frisure, samt viser os hvilken Forandring, der er foregaaet med Mennesketyperne.

LITTERATUR

- O. H. Clementsen: Fortegnelse over Chrétien's Portrætstik af kendte Danske. 1921.
 O. H. Clementsen: Fortegnelse over Flints Portrætstik. 1924.
 O. H. Clementsen: „Medaillonportrætstikket“ i: Louis E. Grandjean og Albert Fabritius (red.): Den lille Portrætkunst i Danmark siden 1750. 1949.

- O. H. Clementsen: „Medaillon-portrætstikket“ i: Politikens Samlerserie. Jeg er Samler. 2. Bind. 1956.
- Henry Vivarez: Un Précurseur de la Photographie dans l'art du portrait à bon marché „le Physionotrace“. Lille 1906.
- K. K. Meinander: „Ur Wadströmska porträttsamlingen. Chréticiens porträttgravyrer“ i: Finskt Museum. XXVI. Helsingfors 1918. Side 41-46.
- René Hennequin: Un „photographe“ de l'époque de la Révolution et de l'Empire, Edme Quenedey. Troyes 1926-27.
- „The Physionotrace“ i: The Crayon, New York. Oktober 1857.
- Mary Martin: „The Physionotrace in France and America“ i: The Connoisseur. A Magazine for Collectors, London. Marts og Juli 1926.
- Alice van Leer Carrick: Shades of Our Ancestors. Boston 1928. Side 163-176, særlig Side 167 ff.
- Helmut and Alison Gernsheim: L. J. M. Daguerre. London 1956. Side 112-113.
- G. Kowalewski: „Bou-Magic und Physionotrace. Ein Beitrag zur Geschichte des Bildniss in Hamburg“ i: Zeitschrift des Vereins für hamburgische Geschichte XXII. Hamburg 1918.